

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۱۱/۱۸

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۱/۱۴

(صص ۱۵۵-۱۶۳)

اصطلاحات و اسامی خوراکی‌ها در زبان تالشی شمالی

افشین خان‌بازاده*

مهناز نظامی عنبران**

چکیده

اهمیت پژوهش درباره گویش‌ها و لهجه‌ها بر هیچ‌کس پوشیده نیست. با گردآوری، ثبت و ضبط داده‌های گویشی، بسیاری از ناشناخته‌های زبانی و فرهنگی یک قوم، شناخته و از خطر نابودی و خاموشی آن‌ها کاسته می‌شود و همچنین سبب حفظ و ماندگاری زبان‌ها و فرهنگ‌ها است. زبان تالشی یکی از زبان‌های شمال غربی ایران است که به سه دسته شمالی، مرکزی و جنوبی تقسیم می‌شود. قوم تالش امروزه در مناطق وسیعی از حاشیه جنوب غربی دریای خزر در استان گیلان، و همچنین در جمهوری آذربایجان و قسمت‌هایی از استان اردبیل سکونت دارند. گویشی که در منطقه عنبران بدان صحبت می‌شود، تالشی شمالی است. داده‌های این پژوهش از منطقه عنبران در استان اردبیل به صورت میدانی جمع‌آوری شده، و پس از آوانگاری، همراه برگردان فارسی اصطلاحات در جدول آمده است.

کلیدواژه‌ها: زبان تالشی، عنبران، تالشی شمالی، خوراکی‌ها

* کارشناسی ارشد زبان‌های باستانی ایران، دانشگاه تبریز khanbabazadhafshin@yahoo.com

** دکتری زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه شهید مدنی آذربایجان، تبریز

مقدمه

گوش‌های محلی گنجینه‌های عظیم از واژگان و داده‌های زبانی‌اند که تحقیق دربارهٔ آن‌ها می‌تواند به محققان در بررسی سیر تحولات فرهنگی و زبانی یاری رساند: «گوش‌های هر زبان با محدوده‌ای از واژگان، حتی می‌تواند در جهت سلامت زبان معیارنقش آفرینی کنند؛ مثلاً برای بسیاری از واژگان بیگانه که معادلی در زبان ملی ندارند، با دقت و کاوش در گوش‌های بومی، می‌توان جایگزینی مناسب پیدا کرد و از طرفی این تعامل می‌تواند به ماندگاری و دیرپایی هر دو بخش زبان بیانجامد. هم‌اکنون روست که غنا و توان ادبی هر ملتی با ظهور و بروز ادبیات بومی آن به کمال می‌رسد و این مهم ما را بر آن می‌دارد که از حفظ گوش‌های بومی غافل نشویم» (سبزیلیپور، ۱۳۹۵: ۱۱).

پژوهش حاضر به گردآوری مجموعه‌ای از لغات و اسامی خوراکی‌ها در زبان تالشی شمالی در منطقهٔ عنبران می‌پردازد. با توجه به آنکه نگارندگان مقاله گویشور تالشی شمالی‌اند و با اصطلاحات آشنایی کامل دارند، باین‌حال به دانسته‌های خود بسنده نکرده، و در این مقاله برای ضبط و ثبت دقیق و علمی‌تر، از روش تحقیق میدانی و مصاحبه با گویشوران استفاده کرده‌اند، و تلاش دارند که داده‌های گوش‌های تالشی شمالی را به صورت موضوعی گردآوری کنند؛ در بخش نخست، لغات و اسامی خوراکی‌ها آمده، و در بخش‌های بعدی، سایر داده‌ها جمع‌آوری، و ارائه خواهد شد. باین‌همه، پیش از ورود به بحث اصلی، ضرورت دارد به‌اختصار به معرفی سرزمین تالش و زبان تالشی بپردازیم.

۱. معرفی سرزمین تالش و زبان تالشی

تالش منطقه‌ای قومی در جنوب غربی دریای کاسپین است که همچون نواری باریک از رود کورا در جمهوری آذربایجان تا تنگه سپیدرود در جنوب استان گیلان گسترده است. در طبقه‌بندی زبان‌ها، تالشی را از زبان‌های ایرانی گروه شمال غربی می‌دانند. تالشی را می‌توان در سه گروه شمالی، مرکزی و جنوبی جای داد (رضاییتی کیشه‌خاله، ۱۳۹۷: ۱۳). سرزمین اصلی که امروزه تالشان در آن ساکن‌اند، قسمت‌های جنوبی دریای خزر در کشور ایران و همچنین قسمت‌های غربی دریای خزر در کشور آذربایجان را شامل می‌شود. در جمهوری آذربایجان، تالش‌ها در شهرستان لنکران، لریک، جلیل‌آباد، یاردیملی، عالی‌زفین، سالیان، ماساللی، و آستارای آن‌سوی مرز سکونت دارند که در اوایل قرن نوزدهم میلادی، با بستن عهدنامه‌های گلستان (۱۲۲۸هـ/ق / ۱۸۱۳م) و ترکمانچای (۱۲۴۳هـ/ق / ۱۸۲۸م)، از خاک ایران جدا، و به امپراتوری روسیه (جمهوری آذربایجان کنونی) واگذار شده‌است.

۲. اصطلاحات و اسامی خوراکی‌ها در زبان تالشی شمالی

در جدول زیر اصطلاحات و اسامی خوراکی‌ها در زبان تالشی شمالی ضبط شده‌اند. در این بخش، تنها به ذکر اسامی خوراکی‌ها پرداخته شده است، و سایر مقوله‌ها همچون خوراکی‌های لبنی، میوه‌ها و تنقلات، در بخش‌های بعدی پژوهش ارائه خواهد شد.

خوراک‌ها		
معادل فارسی	آوانویسی	نام
آبگوشت	āb gōžd	آب گوژد
آش	āš	آش
خمیر نارسیده	anatərša hami	آنه تئرش هَمی
سرخ کردن	ubeštə	اوبشته
مرغ سرخ‌شده	ubəšta kāg	اوبشته کاگ
ماهی سرخ‌شده	ubəšta moi	اوبشته مویی
آب	ūv	اوو
غذای آبکی	ūvina γazō	اووین غَدو
إشگنه: از تخم مرغ، پیاز، لپه، گشنیز، پیازچه، زردچوبه، آلوچه و ادویه‌جات درست می‌شود.	ūya šōlōv	اوی شولوو
مربای توت‌فرنگی	ē mōrabā	إ مورها
ته‌چین	bāsōrma pelu	باسورمه پئلو
حلوایی که با آردبرنج درست می‌کنند.	berzina xāvlō	بئرزینه خاولو
ته‌دیگ	bena kōr	بئنه کور
گندم سبز و نارس برشته	bešta vōla	بئشته وگه
نوعی پلو با کدو	bōrānia pelu	بورانی اُ پئلو
مربای به	bi mōrabā	بی مورها
پختن	pātə	پات
پخت‌وپز	pātə pež	پات پئژ

خوراک‌ها		
معادل فارسی	آوانویسی	نام
پلوی آبکشی شده	pārzniya pelu	پارزنیه پئلو
کنه پلو	pəša pelu	پشه پئلو
رشته	peža	پژر
آش رشته	pežena āš	پژژنه آش
رشته پلو	peža pelu	پژر پئلو
نان داغ	tāta nōn	تات نون
عدسی	terš ūv	تئرش او
نوعی غذا که با گیاهان صحرايي درست می‌شود؛ اول گیاهان را می‌جوشانند، سپس اندکی برنج به آن اضافه می‌کنند تا پخته شود؛ بعد دو عدد تخم‌مرغ را با روغن می‌پزند و رب‌انار به آن اضافه می‌کنند. در نهایت، همه مواد را با هم مخلوط کرده، و با نان می‌خورند.	tōra	تور
مزه تند	tavin	تَوین
پلو بدون خورش	taya pelu	تَیه پئلو
نان خالی	taya nōn	تَیه نون
جغول بگول	jezvez	جژوژر

خوراک‌ها		
معادل فارسی	آوانویسی	نام
شیرینی محلی از آرد، برنج و شیر است که در روغن سرخ می‌شود.	čāngōri	چانگوری
خوراک برای سحر	časəno	چسه‌نه
نهار	čōšta	چوشت
حلوای محلی	xāvlō	خاولو
دوغ	dō	دو
آش دوغ	dō āš	دو آش
روغن	rūyan	روین
گونه‌ای نان که خمیر آن با شیر و زردچوبه درست می‌شود و داخل آن از خمیری که با کره و مقداری شکر درست می‌شود، پر می‌شود.	zərina nōn	زیرینه نون
کوکوسبزی	savzi kuku	سوزی کوکو
ماهی نمک‌سود	sōya moi	سویه مویی
آش شیر	šetina āš	شتینه آش
شیرپلو	šetina pelu	شتینه پئلو
ماست	qāteq	قاتق
فسنجان	qaila	قیله
کباب	kabūb	کبوب
نان برشته	kerča nōn	کترچه نون

خوراک‌ها		
معادل فارسی	آوانویسی	نام
کوفته	kefta	کئفتَ
کله‌پاچه	kallapōča	کله پوچَ
کوکو	kuku	کوکو
نانی که قبل از پخته شدن روی خاکستر افتاده باشد.	kula	کوله
لفل	gāmadūa	گام‌دوئه
گندم برشته شده	gāndemadōna	گاندئم‌دونه
جوشاندن	gelūvniyə	گئلونیه
تخم مرغ آب‌پز	gelūvniyə ūya	گئلونیه اویه
کباب قارچ	gūbalaga kabub	گوبلگ‌کبوب
کاجی	lakatur	لکتور
شکم‌پر	lavangin	لَوَنگین
بادمجان شکم‌پر	lavangina budəmjān	لونگین بودمجان
مرغ شکم‌پر	lavangina kāg	لَوَنگین کاک
عدس پلو	mažōa pelu	مژوآ پئلو
آش عدس	mažōa āš	مژوآ آش
گرسنه	vaši	وَشی
بلغور	versa	وئرشه
پلوی بلغوری گندم	verša pelu	وئرشه پئلو
مغز گردو	veiza dela	وئیز دئله

خوراک‌ها		
معادل فارسی	آوانویسی	نام
کوکوای که با گردو درست کنند.	veiza kuku	وئیزَ کوکو
نان خشک	heška nōn	هئشکه نون
خمیرمایه (خمیری که روز قبل برداشته شود).	hamyōz	همیوز
سیب‌زمینی پلو	yālārma pelu	یلارمَ پئلو
کباب سیب‌زمینی	yālārma kabub	یلارمَ کبوب
نان جوین	yava nōn	یوَنون

کتابنامه

رضایتی کیشه‌خاله (۱۳۹۷)، کتاب همواج: ویژه الفبا و دستور خط تالشی، رشت: فرهنگ

ایلیا.

سبزعلیپور، جهان‌دوست (۱۳۹۵)، راهنمای گوشش‌شناسی، رشت: فرهنگ ایلیا.

Terms and Food-names in the Northern Talishi Language

Afshin Khanbabazade (University of Tabriz)

Mahnaz Nezami Anbaran (Azarbaijan Shahid Madani University)

Abstract

Research on dialects is crucial for discovering unknown linguistic and cultural aspects. Collecting and recording dialect data helps in preserving languages and cultures, as well as reducing the danger of their destruction and extinction. The Talishi language is spoken in northwestern Iran, divided into three groups: Northern, Central, and Southern. Talish people live in large areas of the southwestern margin of the Caspian Sea in Gilan province, the Republic of Azerbaijan, and parts of Ardabil province. The Talishi dialect, spoken in the 'Anbarān region, located in Ardabil province, belongs to Northern Talishi. This research collected and translated the materials of the 'Anbarānī dialect.

Keywords: Talishi Language, 'Anbarān, Northern Talishi, Food-names